

6. III H A III ☆

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا حَافِظَ الْإِيمَانِ يَا مَنْ يُعِزُّ الْأَعْمَى

أَنْتَ قُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ إِنَّا نَحْنُ

نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ .

حسن حسین

W4P/P/11

نشریژه‌شکده ادیب فقه جواهری

مقدمه های علامه حسن زاده آملی بر آثار علمی

هتدسه روحانی (مقدمه های علامه حسن زاده بر آثار علمی)
گردآوری، تصحیح و تعلیق: سید مرتضی حسینی کمال آبادی
صفحه آرا: زینب ارشادی
نشریژه‌شکده ادیب فقه جواهری
چاپ اول / زمستان ۱۳۸۹
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

مذسه روحانی

مقدمه های علامه حسن زاده آملی بر آثار علمه

سرشناسه : حسینی کمال آبادی، سیدمرتضی، ۱۳۶۶ مرداد -
عنوان و نام پدیدآور :

هندسه روحانی (مقدمه های علامه حسن زاده بر آثار علمی)
گردآوری، تصحیح و تعلیق سیدمرتضی حسینی کمال آبادی .

مشخصات نشر : قم: پژوهشکده ادیب فقه جواهری ۱۳۹۸،
مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۶۵-۳۱-۲

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

موضوع : حسن زاده آملی، حسن، ۱۳۰۷ -

موضوع : مجتهدان و علما -- ایران

موضوع : Ulama -- Iran'

رده بندی کنگره : BP۵۵/۳

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۹۸

شماره کتابشناسی ملی : ۶۰۵۴۳۵۱

افلاطون حکیم:

الْخَطْ هِنْدِسَةُ رُوحَانِيَّةِ ظَهَرَتْ بِآلَةِ جَسَدَانِيَّةِ

خط، هندسه ای روحانی است که در قالب ابزار مادی ظهور کرده است.

فهرست منابع

- ۸..... مقدمه
- ۱۴..... رساله‌ای در هنر خوشنویسی
- ۷۳..... کتاب هزار و یک کلمه
- ۴۱..... کتاب هزار و یک نکته
- ۴۵..... کتاب فص حکمة عصمتیة فی کلمة فاطمیة
- ۴۷..... ترجمه کتاب شرح فص عصمتیة فی کلمة فاطمیة
- ۵۱..... کتاب الهی نامه
- ۵۵..... کتاب دروس معرفت نفس
- ۵۹..... کتاب نیم نگاه
- ۶۱..... کتاب سدرۃ المنتهی فی تفسیر قرآن المصطفی
- ۶۳..... کتاب ارمغان آسمان
- ۶۷..... رساله الهی نامه مخطوط
- ۷۱..... کتاب خزائن
- ۷۵..... کتاب فیض عرشی

- دیوان شعر «خوشه» ۸۰
- کتاب شرح دفتر دل ۸۷
- کتاب مآثر آثار ۹۱
- کتاب تکمله در شرح صد کلمه در معرفت نفس ۹۵
- کتاب دروس شرح اشارات ۹۹
- ترجمه رساله لقاء الله و رساله حول الرؤية ۱۰۲
- کتاب در آسمان معرفت ۱۰۵
- ترجمه رساله امامت و لقاء الله ۱۰۹
- ترجمه رساله «فصل الخطاب فی عدم تحریف کتاب رب الارباب» ۳۱۱
- کتاب مروری بر آثار ۱۱۵
- کتاب صراط سلوک ۱۱۸
- کتاب انسان و اندیشه ۱۲۳
- کتاب جمع پراکنده ۱۲۹
- کتاب منهاج النجاة ۱۳۱
- کتاب حکمت عملی یا اخلاق مرتضوی ۱۳۵
- رساله کُلِّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۱۳۹

فهرست آیات..... ۱۴۲

فهرست روایات..... ۱۴۶

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

دروود خداوند متعال بر آخرین پیامبر، همو که بهر هدایت بشر از هیچ تلاشی فروگذار نکرد تا آنجا که خداوند بدو گفت شاید، اگر به این سخن ایمان نیاورند، تو جان خود را از اندوه، در پیگیری [کار] شان تباه کنی. و بر اوصیای او که هر یک امامان بر حق و ترجمان قرآن کریم بودند.

وجود حکیم صمدانی و عارف ربانی، حضرت آیت الله علامه حسن حسن زاده آملی، مایه مباهات عالم تشیع و موجب هدایت بشریت است. آثار علمی او راهنما و هدایتگر به خداوند متعال است و زندگی او درس آموز هر نویسنده‌ای است تا راه چنان رود که رفت.

در میان آثار قلمی ایشان، مقدمه‌هایی دیده می‌شود که با خط نسخ و بسیار دلنشین و زیبا بر کتاب‌های علمی نگاشته‌اند و از سر مرغوبیت خط و وزانت محتوا، بدون حروف چینی، اصل خط معظم له، زینت بخش کتب علمی نویسندگان و مایه سرافرازی آنان گشته است.

این عنایت و مهربانی حضرت علامه بر نویسندگان، پاسداشت علم، عالم، کتاب و ناشر بوده است و با بیانی بسیار سزاوار، حق آنان را همراه با تشویق ادا کرده است، رسالتی که اگر

همه دانشیان بر آن اهتمام داشتند، علم در میان دانشمندان و مردم جایگاهی بس فراتر از آنچه امروز می‌بینیم، داشت. به تعبیر شیرین و حکیمانه ابوالحسن جرجانی:

لو أن اهل العلم صانوه صانهم ولو عظموه فی النفوس لعظما^۱ در روزگاری که حجابِ معاصرت^۲ دیده فکرت بسیاری از دانشیان را فرا گرفته است، مقدمه نویسی بر آثار معاصران از بزرگانی چون آیت الله شیخ اسد الله ربانی و آیت الله میرزا حسن تقفّی تا آثار شاگردان، نو قلمان و مترجمان همه و همه دلالت بر جایگاه والای دانش و دانشیان، نشر و ناشران در اندیشه علامه حسن زاده آملی دارد.

حضرت علامه، در نگارش این مقدمه‌های متین، سبک و اسلوبی ویژه را پیگیری می‌کنند و آن اینکه اول آیه و روایتی مرتبط با موضوع کتاب را طرح می‌کنند و اندکی درباره آن، مطالبی گوهر بار بیان می‌کنند و بعد از آن از نویسندگان و ناشر به صورت جداگانه تشکر و آنان را مورد لطف و تکریم خود قرار می‌دهد و برای آنان دعای خیر می‌کند.

این مقدمه‌های علمی که در طول دو دهه به نگارش در آمده است در کتاب‌ها به صورت پراکنده منتشر شده بود، بر آن

۱. اگر دانشیان دانش را پاس بدارند، دانش نیز از آنان مراقبت خواهد کرد/ و اگر علم را در میان مردم بزرگ بدارند، دانش و دانشمندان بزرگ داشته خواهند شد.

۲. مراد از «حجاب معاصرت» ندیدن فعالیت‌ها و پیشرفت‌های علمی معاصران است.

شدیم تا با کنار هم قرار دادن این گل‌ها، دسته‌گلی از گلستان
دلنواز حضرت علامه برای محبان و مخاطبان هدیه آوریم،
باشد تا صاحب‌دلی از روی رحمت کند در حق درویشان دعائی.
اما دو نکته باعث دشواری ارتباط مخاطبان با دست خط‌ها
می‌شود؛ یکم: عدم عادت به خط نسخ به ویژه آن که به
صورت فشرده نگاشته شود. دوم: استاد علامه از واژگان وزین
و ادبی که کمتر مورد استفاده عموم است، و مصطلحات
علوم بهره می‌برند و این امر باعث دشواری فهم برای عموم
مخاطبان می‌شود.

برای از میان بردن این دو دشواری، متن حروف چینی
شده مقدمه‌ها را در مقابل آن گذاریم تا خواندن آسان شود
و بر آن تعلیقات و توضیحات افزودیم تا واژگان دشوار و
مصطلحات علوم، مانع فهم عموم نشود. و تمامی آیات و
روایات و متن‌های عربی را در پاورقی ترجمه کرده ایم. در
رابطه با أعلام (نویسندگان و ناشران) حتی المقدور توضیحاتی
را اضافه کرده ایم.

برای ارتباط گرفتن با عالمی سترگ چون استاد ادیب علامه
حسن زاده آملی، گسترده سازی گنجینه واژگانی ضروری است،
با لغات محدود نمی‌توان با ادیبی چنان همباز بود، و اگر دایره
لغات در ذهن ما گسترده شد، با آثار ایشان ارتباطی روان برقرار
می‌شود و از شرح و افزوده‌های جدا از متن، بی نیازی نسبی
حاصل می‌گردد. به گفته سعدی در باب هشتم از گلستان:

یا مرو با یار ازرق پیرهن یا بکش بر خان و مان انگشت نیل^۱
 دوستی با پیلانان یا مکن یا طلب کن خانه‌ای در خورد پیل^۲
 نام این گنجینه نفیس را «هندسه روحانی» گذاشته‌ام و این
 نام را از کلمات قصار افلاطون حکیم، اقتباس کرده‌ام که به
 گفته حضرت علامه، از کثرت متانت و طاقت و عذوبت سزوار
 تحسین بسیار است، و آن این که: «الخط هندسة روحانية
 ظهرت بألة جسدانية» ترجمه: خط اندازه ای روحانی است که
 با آلت جسدانی ظاهر شده است. آن حکیم، خط را «هندسه
 روحانی» می‌داند که حقیقتی آسمانی و ماوراء طبیعت دارد و
 با اعضای بدن نمود پیدا می‌کند؛ از این رو خط مخصوص
 دست و محدود به جسم نیست بلکه با روح و فکر و حالات
 درونی انسان ارتباط مستقیم و فراتر آنکه با عالم فوق ارتباط
 دارد. خوشنویسی تجلی‌گر اندیشه و عرفان انسان‌ها است و
 هندسه دارای مبانی، قاعده، اصول و ساختاری متحد است، که
 گواه از اصلی در باطن عالم دارد، قوله تعالی: «وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
 عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ»^۳
 به تعبیر شیوای حکیم میرفندرسکی:

چرخ با این اختران نغز و خوش و زیباستی صورتی در زیر دارد آنچه در بالاستی

۱. انگشت نیل بر خانمان کشیدن: کنایه از خانمان بیاد دادن.

۲. پیل: فیل.

۳. سوره حجر، آیه ۲۱، ترجمه: و هیچ چیز نیست مگر آنکه گنجینه‌های
 آن نزد ماست و ما آن را جز به اندازه ای معین فرو نمی‌فرستیم.

صورت زیرین اگر باندبان معرفت بر رود بالا همان با اصل خود یکتاستی
علامه حسن زاده در تبیین جایگاه خط و ارتباط آن با باطن و
آثار آن رساله‌ای به درخواست ارباب هنر، تدوین کرده‌اند،
این نوشته را در قسمت آغازین کتاب پیش رو آورده ایم، تا به
منزله مقدمه و مدخلی برای ورود بر مقدمه‌ها باشد.

نکته دیگر این که نام نویسندگان و ناشرانی که در این
مقدمه‌ها به قلم حضرت علامه برده شده و اوصافی که بیان
شده است به جهت تکریم دانش و فرهنگ بوده است، این
تکریم هر چند موجب مباهات هر فردی است که مورد این
عنایت قرار گرفته است، ولی دلیل بر تأیید اندیشه‌ها و مواضع
افراد در طول زندگانشان نیست؛ چه اینکه در برخی از نامبردگان
در ادامه مورد انتقاد حضرت علامه نیز قرار گرفته‌اند، نه تأیید
آن روز موجب پیراستگی فرد در تمام امور است نه نقد امروز
دلیل بر ناشایستگی مطلق، تأییدها و انتقادها جهاتی مختلف
دارد و افراط و تفریط در این امر صحیح نمی‌باشد، میزان حال
فعلی افراد و بینش مخاطبان در تشخیص است.

شاید ایده گردآوری مقدمه‌های عطر آگین آیت الله حسن زاده
بر خاطر عاطر بسیاری از محققان گذشته باشد، ولی همین نکته
(نام بردن از اشخاص)، مانع شده باشد تا به این مهم اقدام
کنند، ولی نگارنده با توجه به اهمیت کار و مخاطبان فرهیخته

۱. حکیم عباس شریف دارابی، تحفة المراد در شرح قصیده
میرفندرسکی، ص ۲۱.

آثار حضرت علامه از این مانع با تذکر در این مقدمه عبور کرده و بر این مهم اقدام کرده است، امید آنکه این گنجینه آسمانی، یادگار شایسته در این دنیا و ذخیره‌ای بایسته در عالم آخرت باشد و مورد رضایت حضرت علامه و مورد پسند شما گرامیان واقع شود، باز به گفته شیرین سعدی در پایان مقدمه گلستان تمسک کنیم که فرمود:

بماند سال‌ها این نظم و ترتیب ز ما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کز ما باز ماند که هستی را نمی بینم بقایی
مگر صاحب‌دلی روزی به رحمت کند در کار درویشان دعایی

سید مرتضی حسینی کمال آبادی

پژوهشکده ادیب فقه جواهری

قم، عَشُّ آل محمد ع

۲۵ آذرماه ۱۳۹۸ ه ش

۱۹ ربیع الثانی ۱۴۴۱